

ЦІЛЬОВЕ СПРЯМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ТА ЗАХИСТУ У СФЕРІ КОНКУРЕНЦІЇ

У статті проаналізовано соціальні, економічні та правові цілі державної підтримки та захисту у сфері конкуренції.

Ключові слова: державне регулювання, державна підтримка, державний захист, правовий порядок, цілі регулювання.

Значення проблеми державного регулювання у сфері конкуренції зростає в умовах сьогоденної України, де відбувається процес побудови системи державного регулювання ринкових відносин, підгрунтя якого становить правовий механізм. За даних обставин завдання держави полягає не просто у створенні умов для самої конкуренції, а в забезпеченні якості конкурентних відносин [3, с. 23]. О. Вознюк справедливо акцентує увагу, що надзвичайно актуальним є питання місця держави у розвитку конкурентних відносин, у формуванні культури конкуренції та проконкурентної свідомості [2, с. 23].

Останнім часом питання об'єктивної необхідності державного захисту конкуренції стали предметом підготовки наукових публікацій таких авторів, як О.В. Безуха, О.О. Бакалінської, О.М. Вінник, В.М. Знаменського, С.А. Кузьміної, В.В. Качаліна, О.І. Мельниченка, В.К. Мамутова, Н.О. Саніахмеговой, К.Ю. Тотьева, С.О. Черненко та ін. Незалежно від того, якою термінологією користуються науковці та практики – «антимоноіольне регулювання», «державне регулювання економічної конкуренції», «державне регулювання конкуренції», «державне регулювання процесами конкуренції», «державне регулювання ринків» одноставно під таким регулюванням вони розуміють одну із форм державного регулювання економічними процесами в цілому, як метод боротьби із порушеннями правил конкуренції.

Метою статті є дослідження цільової спрямованості державного регулювання у сфері конкуренції та обґрунтування доцільності позначення такої діяльності держави в особі її компетентних органів терміном «державна підтримка та захист у сфері конкуренції».

Використання поняття «ціль» дозволяє розкрити сутність державного регулювання конкуренції. Беручи до уваги наявність складного

зв'язку права з економікою, є підстави виділити соціальні, правові та економічні цілі державного регулювання конкуренції в Україні.

Згідно з ч.1 ст. 42 Конституції України, прийнятої 28 червня 1996 року, кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Як прояв активної поведінки, підприємницька діяльність характеризує громадянина як учасника ринкових процесів щодо реалізації власного інтересу як суб'єктивного юридичного права [6, с. 7].

З огляду на викладене, логічно виправданим є встановлення конституційного обов'язку держави бути гарантом захисту конкуренції у підприємницькій діяльності. Так, відповідно до ст. 42 Конституції України, в нашій державі гарантується підтримка конкуренції та не допускається зловживання монополієм становленням, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція. Саме в такий спосіб держава намагається стимулювати саме правомірну, тобто добросовісну поведінку (конкуренцію) учасників ринку з метою отримання прибутку в будь-якій незабороненій сфері та з використанням дозволених законодавцем засобів.

Відповідно до ч. 4 ст.13 Конституції України держава забезпечує захист усіх суб'єктів права власності та господарювання, соціальну спрямованість економіки. З точки зору її соціальної функції, економіка може вважатися ефективною, якщо результати суспільного виробництва дозволяють на кожному із етапів максимально та стабільно забезпечувати соціальні потреби населення. З огляду на це у визначенні поняття «економічна конкуренція», що дається у ст. 1 Закону України «Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001 року Закону, міститься презумпція, що внаслідок конкуренції між суб'єктами господарювання забезпечується сво-

бода вибору споживачів між товарами та продавцями. Це дозволяє зробити висновок про пріоритетність інтересу споживачів (як соціально – економічної категорії) у застосуванні положень законодавства про захист економічної конкуренції.

Одним із невідчужуваних безпосередньо діючих прав і свобод в економічній сфері є закріплена у ст. 42 Конституції України свобода підприємницької діяльності. Тому, держава зобов'язана не тільки проголосити, але й забезпечити умови для практичної реалізації свободи економічної діяльності та чітко визначити межі її здійснення.

Правові передумови для їх встановлення також передбачені у Конституції України, згідно з якою конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, окрім випадків, передбачених Конституцією (ст. 64), і виключно законами України визначаються види і межі монополії (ч. 2 ст.42), правові засади і гарантії підприємництва, правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання (п.8 ст. 92).

Отже, сутність соціальної спрямованості державного регулювання конкуренції обумовлена метою забезпечення цілісності та соціальної стабільності суспільства. А права і свободи людини як вищої соціальної цінності та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Найточніше окреслити роль держави при здійсненні державного регулювання конкуренції з соціально орієнтованою ринковою економікою можна за допомогою використання теорії «суспільного господарського порядку» (правового порядку).

Суспільний господарський порядок – це пануючий у суспільстві лад матеріального виробництва, заснований на положеннях Конституції, нормах права, моральних принципах, ділових правилах та звичаях, схвалених вищою законодавчою владою в стратегічних економічних рішеннях, які забезпечують гармонізацію приватних та публічних інтересів, що створює партнерські та добропорядні взаємовідносини в господарюванні [10, с. 31].

На думку Г.Л. Знаменського, суспільний господарський порядок є тим способом, який допомагає опосередковувати взаємодію приватних та суспільних інтересів в сфері господарювання. А основним джерелом такого порядку є характер взаємодії суспільства, держави і права [5, с. 52].

Відповідно до ч.1 ст. 5 Господарського кодексу України правовий господарський порядок в Україні формується на основі оптимального поєднання ринкового саморегулювання економічних відносин суб'єктів господарювання та державного регулювання макроекономічних процесів, виходячи з конституційної вимоги відповідальності держави перед людиною за свою діяльність та визначення України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави. Конституційну основу такому порядку становить, зокрема, забезпечення державою захисту конкуренції у підприємницькій діяльності, недопущення зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірного обмеження конкуренції та недобросовісної конкуренції, визначення правил конкуренції та норм антимонопольного регулювання виключно законом (ч.2 ст.5 Господарського кодексу України).

Таким чином, задля утвердження суспільного господарського порядку в економічній системі України та сприяння гармонізації її з іншими економічними системами, держава в умовах соціального ринкового господарювання виступає в особі різноманітних урядових інститутів поряд із суб'єктами господарювання та споживачами третім суб'єктом ринку, своєрідним соціальним партнером.

Як справедливо зазначає О.В. Безух, умовою існування і розвитку конкурентних відносин є втручання держави у регулювання конкурентних відносин з метою їхньої правової регламентації та забезпечення дійсного існування у формі регулювання умов добросовісної господарської діяльності, антимонопольного регулювання й захисту від недобросовісної конкуренції. А економічна конкуренція, на думку автора, обумовлює створення певної структури відносин, які є складовою правового господарського порядку як певного стану соціального і економічного життя, за якого реалізуються основні права і свободи громадян [1, с. 70, 101]. Порядок конкуренції, пише в своїй дисертації С.А. Кузьміна, є складовою частиною більш широко поняття – суспільний господарський порядок», а «взаємозв'язок понять «порядок конкуренції» та «суспільний господарський порядок» дозволяє по-новому подивитись на проблему як власне конкуренції, так і недобросовісної конкуренції [7, с. 14].

Подальша конкретизація положень Конституції України, окрім Господарського кодексу України та Закону України «Про захист економічної конкуренції» відбулася в Законах Украї-

ни «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7 червня 1996 року та «Про Антимонопольний комітет України» від 26 листопада 1993 року.

Зокрема, в преамбулі до Закону України «Про захист економічної конкуренції» міститься правова презумпція позитивного впливу змагання між суб'єктами господарювання на економіку в цілому, а конкуренція декларується як фундаментальний чинник економічного розвитку. А відповідно до ст.1 Закону України «Про Антимонопольний комітет України» метою його діяльності є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності.

У сукупності зазначені вище законодавчі акти визначають правила добросовісної конкуренції в умовах здійснення ринкової змагальності, які є невід'ємним елементом єдиного господарського правопорядку в цілому. І як вірно підкреслив О. Мельниченко, Верховний Суд України, Вищий господарський суд України та господарські суди, неупереджено й об'єктивно застосовуючи перелічені вище нами закони, сприяли встановленню в державі правопорядку в сфері конкуренції і винесли рішення, що наповнили конкретним змістом норму статті 42 Конституції України про захист державою конкуренції у підприємницькій діяльності [8].

Отже, в правовому аспекті ціль державного регулювання конкуренції можна сформулювати як посилення суспільного господарського порядку (правового порядку). Іншими словами, суспільство за допомогою конкурентних норм створює для всіх без винятку учасників ринкових відносин певні «правила гри». Останнє є сукупністю умов, форм і способів господарювання. Метою ж формування правил ринкової поведінки є сприяння розвитку партнерських відносин в умовах конкуренції.

Досягнення правових результатів (наприклад, зміна поведінки монополістів чи встановлення контролю за економічною концентрацією) пов'язане з настанням певних соціально-економічних наслідків в умовах ринкового господарювання. У свою чергу ефективність регулювання економічними процесами залежатиме від можливості (здатності) господарюючих суб'єктів бути конкурентами. При цьому помилковим є ототожнення конкуренції із суперництвом. І хоча конкуренція (від лат. слова «concurrentia») означає зіткнення (суперництво), вона не можлива без взаємодії її учасників. Державне регулювання, на думку російського вченого В.І. Єрмоєнка, життєво необхідне для створення і постійної підтримки балансу інтересів між уча-

сниками конкурентних відносин [4, с. 4]. Більше того, державне регулювання економіки та підприємницької діяльності необхідне як додатковий механізм до системи саморегулювання ринку, спрямований на корегування економічної поведінки в інтересах суспільства [9, с. 69.].

Посилення державного регулювання економіки має прояв як в прямому посиленні публічно-правових засад в правовому регулюванні господарської діяльності, так і в удосконаленні правового забезпечення використання економічних інструментів [10, с. 183].

З огляду на вищезазначене можна зробити висновок про те, що найбільш точніше роль держави при здійсненні нею регулюючого впливу на процеси конкуренції окреслюється терміном «державна підтримка та захист у сфері конкуренції».

Перша його складова – «державна підтримка у сфері конкуренції» – стосується позитивного регулювання конкуренції в Україні, яке забезпечується шляхом формування та реалізації ефективно конкурентної політики, встановлення нормативно-правових приписів рекомендаційного, узгоджувального, уповноважуючого, заборонного характеру, спрямованих на регулювання відносин в сфері конкуренції, гармонізації конкурентного законодавства із міжнародними стандартами, взаємодії органів Антимонопольного комітету України з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, із засобами масової інформації, із об'єднаннями підприємців та іншими державними чи громадськими інституціями, пропаганда позитивних наслідків конкуренції для суспільства в цілому. Так, відповідно до ч.2 ст. 4 Закону України «Про захист економічної конкуренції» суб'єкти господарювання, органи влади, органи місцевого самоврядування, а також органи адміністративно-господарського управління та контролю зобов'язані сприяти розвитку конкуренції та не вчиняти будь-яких неправомірних дій, які можуть мати негативний вплив на конкуренцію.

Друга частина вищезазначеного поняття – «захист у сфері конкуренції» – охоплює комплекс правових заходів щодо запобігання, виявлення і припинення порушень конкурентного законодавства, захист прав та охоронювальних законом інтересів учасників ринкової змагальності, що можуть виникати внаслідок порушення правил конкуренції, реалізація заходів відповідальності за порушення конкурентного законодавства, а також забезпечення попереднього контролю за формуванням структури ринку (концентрацією). Державний захист конкуре-

нції забезпечується як у процесі правозастосовної діяльності органів Антимонопольного комітету України, так і судів.

Як одна із форм державного впливу на економіку, державна підтримка та захист у сфері конкуренції – це сукупність організаційно-правових заходів регулювання поведінки учасників відносин у сфері конкуренції, пов'язаних як із створенням умов ефективного функціонування ринку в цілому, так із доповненням чи коректуванням дій ринкових регуляторів.

Література

1. Безух О.В. Проблеми правового регулювання економічної конкуренції в Україні / О.Б. Безух. – К.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва, 2008. – 192 с.

2. Вознюк О. В інтересах суб'єктів господарювання / О. Вознюк // Конкуренція. Вісник Антимонопольного комітету України. – 2004. – № 3 (12). – С. 52 – 54.

3. Дідківська Л. Теоретико – методологічні засади вдосконалення конкурентної політики держави / Л. Дідківська // Конкуренція. Вісник Антимонопольного комітету України. – 2007. – № 2 (25). – С. 22 – 27.

4. Еременко В.И. Правовое регулирование конкурентных отношений в России и за рубежом: Автореф. дис. ...докт. юрид. наук: 12.00.03

«Гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право» / В.И. Еременко. – М. 2001. – 31 с.

5. Знаменский Г.Л. Хозяйственное законодательство Украины / Г.Л. Знаменский. – К.: Наукова думка, 1994. – 63 с.

6. Корчак Н. Загальні положення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності / Н. Корчак // Підприємництво, господарство і право. – 2001. – № 2. – С. 7 – 9.

7. Кузьмина С.А. Защита интересов субъектов хозяйствования от недобросовестной конкуренции: Дис. ...канд. юрид. наук 12.00.04 «Господарське право; господарський процес» / Кузьмина С.А. – Донецьк, 2000. – 181 с.

8. Мельниченко О. Інструменти конкурентної політики / О. Мельниченко // Конкуренція. Вісник Антимонопольного комітету України. – 2002. – №3 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.kmu.gov.ua/amc/control/uk/publish>.

9. Саніахметова Н.О. Підприємницьке право: Навч. посібник / Н.О. Саніахметова. – К.: А.С.К., 2001. – 704 с.

10. Хозяйственное право: Учебник / [Под ред. акад. НАН Украины В.К. Мамутова]. – К.: Юринком Интер, 2002. – 912 с.

Н.Н. Корчак

Целевая направленность государственной поддержки и защиты в сфере конкуренции.

В статье проанализированы социальные, экономические и правовые цели государственной поддержки и защиты в сфере конкуренции.

N.N. Korchak

Target orientation of the state support and protection in competition sphere.

In article the social, economic and legal purposes of the state support and protection in competition sphere are analysed.